

общению. / Пассов Е.И. – М. : Рус. яз., 1989. – 276 с.

5. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н.К. Скляренко// Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3 – 7.

6. Allan M. Teaching English with Video. / Allan M – Essex : Longman Group Limited, 1991. – 119 p.

7. Biechele B. Verbale und nonverbale kommunikative Äußerungsformen bei der Entwicklung des komplexen Verstehens /B. Biechele // Deutsch als Fremdsprache. – 1988. – 25 Jahrgang. – Heft 5. – S. 274 – 278.

8. Bimmel P. van de Ven M. Hörverstehensübungen für Anfänger // Fremdsprache Deutsch. – 1992 – S/ 12 – 16.

9. Brandi M.-L. Video im Deutschunterricht. Eine Übungstypologie zur Arbeit mit fiktionalen und dokumentarischen Filmsequenzen. Fernstudienheit 13 / Brandi M.-L., Arndorf D. – Berlin : Langenscheidt, 2000. – 192 p.

10. Horvath K. F. Into Europe Prepare for Modern English Exams. Listening. / K. F. Horvath K. Pizorn Budapest : Teleki László Foundation, British Council Hungary, 2005. – 133 p.

11. Underwood M. Teaching Listening / Underwood M/ – London and New York : Longman, 1990. – 117 p.

12. Ur P. Teaching Listening Comprehension / Ur P. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 173 p.

УДК 378.1.001.7

С.І. Ніколаєнко

ДВНЗ “Українська академія
банківської справи НБУ”

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ ЗА БОЛОНСЬКОЮ СИСТЕМОЮ

У статті запропоновано деякі результати вивчення процесу адаптації студентів ВНЗ до змін у системі вищої освіти у зв'язку з її реформуванням на основі Болонської декларації.

В статье предложены некоторые результаты изучения процесса адаптации студентов ВУЗа к изменениям в системе высшего образования в связи с его реформированием на основе Болонской декларации.

Here are some research results of student's adaptation for changes in the higher educational system connected with its restructuring based on Bologna declaration.

Постановка проблеми. На сьогодні система вищої освіти України потребує реформ. Така необхідність виникає у зв'язку з тим, що рівень української вищої освіти вважається нижчим, ніж рівень освіти розвинених країн Західної Європи.

Вітчизняна вища освіта не визнається європейською спільнотою, тому що її стандарти застаріли і не відповідають вимогам сучасного життя, не сприяють розвитку суспільства. Застарілі підходи до організації підготовки майбутніх фахівців створюють перешкоди на шляху уніфікації системи освіти в контексті інтеграції України в євроатлантичні структури.

Інтеграційний процес на культурно-освітньому та науково-технічному напрямках для України, як і для будь-якої країни Європи, полягає, по-перше, у впровадженні європейських норм і стандартів в освіту, науку і техніку, по-друге, у поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків України, як і будь-якої іншої країни в ЄС.

Отже, потрібно змінювати, реформувати освіту у вищих навчальних закладах України за міжнародними зразками. Проведення реформ, спрямованих на покращання вищої освіти в Україні, повинно узгоджуватись з європейським вибором нашої держави.

Найкращим варіантом для реформування процесу підготовки майбутніх фахівців і спеціалістів у системі вищої школи є приєднання освіти України до Болонської декларації, яка була задекларована і проголошена у зв'язку із прагненням привести вищу освіту в європейських країнах до єдиних стандартів і критеріїв. Процес реформування вищої освіти у країнах Європи, який триває і до сьогодні та оцінюється по-різному не тільки фахівцями, але і спільнотою, визначається Болонською декларацією і тому має назву Болонський.

Останнім часом “Болонським процесом” прийнято називати діяльність учених деяких європейських країн, яка спрямована на те, щоб зробити узгодженими системи вищої освіти цих країн. Основний зміст Болонської декларації, прийнятої 19 червня 1999 р., полягає у тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2010 р. привести свої освітні системи відповідно до певного єдиного стандарту.

У межах цієї діяльності, або “Болонського процесу”, європейські навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні європейського простору вищої освіти. Європейські країни прагнуть цього для того, щоб прискорити впровадження і розвиток нових технологій у всьому, у тому числі і в освіті, щоб наздогнати заокеанських партнерів у різних сферах життєдіяльності суспільства і за економічними показниками. Така мета для свого здійснення потребує величезних зусиль з боку добре підготовлених висококваліфікованих кадрів, спеціалістів нового типу в системі вищої освіти. Для забезпечення їх підготовки відбувається реформування вищої освіти в Європі. До цього процесу залучається й Україна.

У результаті буде створена Болонська співдружність, до якої увійде й Україна як єдиний науковий і освітній простір. Основна мета такої співдружності – це стимулювання мобільності, створення умов для переміщення студентів,

викладачів, наукових робітників у межах цього простору, а також забезпечення працевлаштування на території тих країн, які приєдналися до цього процесу [2, 268].

У цьому процесі беруть участь із 1990 року 30 країн, а із 2003 року – 40 країн Європи. У момент підписання декларації у 1990 році міністри освіти європейських країн взяли на себе зобов'язання реформувати системи освіти власних країн, щоб рухатися на шляху об'єднання, але при цьому зберегти цінності і досягнення освіти своїх країн. Україна приєдналася до Болонського процесу у травні 2005 року. Участь України у цьому процесі сприятиме розв'язанню проблем визнання українських дипломів і зміцнюватиме наші позиції на світовому ринку освітніх послуг, включаючи і країни СНД.

Відповідно до положень Болонської декларації одним із принципів нової системи освіти є запровадження кредитно-модульного навчання як найновішої моделі організації навчального процесу, тобто введення модульно-рейтингової системи оцінки знань студентів.

Сутність нової системи навчання полягає у тому, що у межах дисципліни виділяються *модулі*, тобто розділи, які повинні бути вивчені за певний проміжок часу і по кожному з яких визначається обсяг засвоєних за цей проміжок часу знань. Рівень засвоєння знань та їх обсяг перевіряється не тільки під час заліку (ПМК), а головним чином у процесі семінарських, практичних та індивідуальних занять, під час яких студенти мають можливість набирати бали за різні форми прояву цих знань і їх контроль. Кількість балів визначає їх рейтинг за семестр. Завдяки цьому постійно простежується якість засвоєння знань. Студенти на заняттях постійно перебувають у стані змобілізованості і готовності. Така організація навчання сприяє підвищенню рівня та обсягу знань, стимулює до їх накопичення майбутніми спеціалістами з метою подальшого використання у професійній діяльності. Отже, така система навчання є новою і потребує адаптації. Її ще називають кредитно-модульна система навчання.

Таким чином, на сучасному етапі відбуваються зміни в системі вищої освіти, здійснюється реформування традиційної вищої освіти в Україні, її модернізація на основі Болонського процесу. Щоб вчасно вносити певні корективи у процес удосконалення вищої освіти, який триває і сьогодні, потрібно весь час вивчати результативність тих заходів, які впроваджуються в різних навчальних закладах. Для цього можуть бути використані й психологічні дослідження.

Модернізація, реформування навчання за *“Болонським процесом”*

ставить нові вимоги до адаптації студентів, від якої залежить їх правильна соціалізація та професіоналізація.

Адаптація повинна відбуватись своєчасно і послідовно відповідно до закономірностей і механізмів цього процесу. Щоб їх урахувати й управляти процесом адаптації студентів до кредитно-модульного навчання в нових умовах, потрібна система проведення наукових досліджень цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень проблеми адаптації в умовах навчання дозволяє говорити про: наукову організацію праці студента та її основні складові; психологічні механізми засвоєння інформації; етапи сприйняття та осмислення навчальної інформації; основні правила та прийоми запам'ятовування матеріалу; основні правила конспектування; режим індивідуальної праці та відпочинку студента; про планування студентом самостійної навчальної діяльності. Вирішення цих питань сприяє адаптації, а тому вивчається представниками і фізіології, і педагогіки, і психології, такими, як: Б.Г. Ананьєв, О.В. Безпалько, Р.Бернс, І.М. Богданова, М.Є. Введенський, І.В. Дубровіна, А.Й. Капська, З.Н. Курлянд, О.В. Мудрик, І.П. Підласий, К.Д. Ушинський, Н.О. Хроменков тощо.

Щоб полегшити процес адаптації студентів до навчання в умовах реформування цього процесу, доцільно запропонувати студентам роз'яснення цієї системи навчання, поставити нові вимоги певної складності і форми до їх самостійної роботи, якої за *“Болонським процесом”* стає більше за рахунок скорочення аудиторних годин. Щоб відбувалось пристосування студентів до нових умов, потрібна також психологічна допомога.

Мета статті – довести, що управління адаптацією до нових вимог у межах нової кредитно-модульної системи навчання є бажаним, необхідним і може бути забезпечене через різні форми роботи практичного психолога зі студентами.

Предметом нашого дослідження стала динаміка емоційних станів студентів під час їх адаптації до кредитно-модульної системи навчання, яка свідчить про те, як виникає і протікає цей процес.

Виклад основного матеріалу. Доцільно з'ясувати теоретичні положення, зроблені нами щодо адаптації:

1. Адаптація може бути фізичною, біологічною, психологічною або соціально-психологічною, оскільки процеси адаптації включають не тільки оптимізацію функціонування організму, але й підтримку збалансованості

системи “організм – середовище”.

2. Суттєвою відмінністю будь-якої адаптації людини є те, що вирішальне значення у підтримці адекватних відносин у системі “індивідуум – середовище” має її психіка як свідомість.

3. Психічна адаптація людини розглядається та оцінюється за результатом діяльності цілісної системи самоуправління (на рівні “оперативного спокою, або рівноваги, відповідності вимогам ситуації”).

4. Максимально можливе задоволення актуальних потреб і виникнення відповідних емоційних станів є, таким чином, важливим критерієм ефективності адаптивного процесу.

5. Якщо адаптація не відбуватиметься як потрібно, то це спричинюватиме появу напруження, негативних емоцій і буде спричиняти стресові стани, схильності до депресії.

6. Психолог, а разом з ним і викладач у ВНЗ повинні розпізнавати основні етапи реального процесу адаптації: підготовчий етап, етап стартового психічного напруження, етап гострих психічних реакцій входу та етап гострих психічних реакцій виходу.

7. На відміну від підготовчого етапу й етапу стартового психічного напруження, третій етап адаптації характеризується тим, що особистість починає зазнавати впливу психогенних факторів в умовах зміни ситуації. На цьому етапі людина їх чітко виділяє, що й спричиняє, з рештою, наступний етап гострих психічних реакцій виходу.

8. На етапі гострих психічних реакцій входу, а потім виходу людина починає відчувати стан фрустрації, відбувається активація адаптивного механізму.

На основі вищезначених теоретичних положень про адаптацію та її етапи ми припустили, що на другому курсі продовжується психічна адаптація студентів до реформування навчання за “Болонським процесом”, тоді як адаптація до навчання у вищому навчальному закладі у зв’язку із закінченням навчання у школі відбулась.

Основною **гіпотезою** нашого дослідження є положення про можливість закономірного виникнення та існування негативних емоційних станів студентів другого курсу. Їх самопочуття є свідченням того, що саме на цей момент їх адаптація до нової системи навчання за “Болонським процесом” перебуває на етапі гострих психічних реакцій входу.

Етап гострих психічних реакцій входу – це дуже відповідальний етап, тому що адапційний процес на цьому етапі може мати два можливих варіанти розвитку: подальшої адаптації або дезадаптації. Це пояснюється тим, що фрустрація є наслідком конфлікту між потребами людини та обмеженнями, що пропонуються з боку нової системи навчання, або умовами основної діяльності, зокрема навчальної. Наслідки фрустрації за їх впливом на особистість та її поведінку можуть бути конструктивними і руйнівними.

Конструктивний момент фрустрації полягає у тому, що емоційне напруження, викликане нею, активізує психічну діяльність людини до пошуку виходу із конфліктної ситуації між її потребами і соціальними обмеженнями щодо їх реалізації. У цій ситуації важливою є її переоцінка, що дозволяє повному побачити елементи того, чого потребує соціальне середовище, наприклад у зв'язку з вихованням.

Однак існує явище фрустраційної толерантності, або порогової величини рівня напруження, перевищення якого може справляти *деструктивний* вплив на психіку і поведінку людини. Посилення напруження, що викликане стенічними емоціями, які людина переживає у зв'язку з ускладненнями, наприклад у навчанні, може перевищити поріг толерантності ще до того, як система психічних реакцій дозволить особистості знайти конструктивний вихід із ситуації. У цьому випадку напруження продовжує зростати на тлі тривожних емоцій, що, у свою чергу, призводить до дезорганізації психічної діяльності і виснаження психічних, пізнавальних та інтелектуальних можливостей людини.

Щоб запобігти такому розвитку подій і покращити ефективність реформ у системі вищої освіти і навчання за *“Болонським процесом”*, потрібно вивчати, як відбувається процес психічної адаптації. Цією роботою краще займатися психологу в кімнаті психічного розвантаження, оскільки в деяких випадках зростання напруження супроводжується емоційною невірноваженістю, дратівливістю, що заважають раціональним процесам. Людина хвилюється, розгублюється, впадає у паніку, втрачає контроль над ситуацією і своєю поведінкою. Унаслідок цього людина втрачає нервово-психічну рівновагу, стає схильною до порушень функцій нервової системи і в результаті часто виникають різноманітні соматичні захворювання.

Ми також вважаємо, що адаптація до навчання у ВНЗ й адаптація до навчання за кредитно-модульною системою вимагають сформованості різних соціально-психологічних особливостей, здібностей і вмінь, а тому відбуваються

по-різному, у різні терміни, хоча, можливо, паралельно й одночасно.

Під час спостережень у процесі навчання за різноманітними проявами поведінки студентів та їх успішністю ми встановили, що:

1) на другому курсі у студентів сформовані навички до самостійної роботи в навчанні;

2) існує готовність до засвоєння теоретичного рівня наукових знань.

Вони є ознаками адаптації до навчання у вищому навчальному закладі. Але навіть у досить успішних у процесі навчання студентів існують емоційна неврівноваженість та інші ускладнення емоційного характеру.

Для отримання об'єктивної інформації було проведено експериментальне дослідження з використанням таких методик, як шкала міри переваги [1, 326], методика диференціальної діагностики депресивних станів Зунге [4, 82], питальник Бека [4, 83], шкала реактивної та особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна [4, 85], методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда [7, 457].

Результати тестування студентів-другокурсників через місяць після початку занять у третьому семестрі (або перший семестр другого курсу) з тесту, що дозволяє виявити рівень виснаженості, свідчать про те, що для переважної більшості студентів (для 20 із 25 у різних групах) характерне зниження дієздатності, дратівливість, швидка поява втоми, а отже, емоційна неврівноваженість.

Результати тестування щодо схильності до депресії за методикою Зунге доводять, що нервовий зрив для більшості студентів (для 16 – 17 із 25 у різних групах) є реальним, оскільки у них більше 60 балів, що свідчить про замаскований субдепресивний стан.

Результати тестування за шкалою Е. Бека свідчать про те, що ступінь депресії для більшості студентів є середнім (для 10 із 25 у різних групах, в яких результати коливаються між 10 і до 25) і високим (для 5 із 20 у різних групах, в яких результати більше 25).

Вивчення тривожності за методикою Спілбергера-Ханіна та адаптивності за методикою К. Роджерса і Р. Даймонда дозволило встановити той факт, що ефективність психічної адаптації в осіб з високим, середнім і низьким рівнями тривоги є різною.

Виявлено, що за *низького* рівня тривоги 75% студентів групи демонструють ефективну адаптованість, 23% – нестійку адаптованість і 2% –

неможливість адаптації.

За *середнього* рівня тривоги 42% від загальної кількості студентів у групі проявили високий рівень адаптованості, тоді як 55% – нестійку адаптованість і 3% – неможливість до адаптації.

За *високого* рівня тривоги тільки 17% від загальної кількості студентів у групі проявили високий рівень адаптованості, тоді як 39% – нестійку адаптованість і 44% – неможливість адаптації.

На основі вищевикладеного можна зробити такі **висновки**.

1. Емоційна неврівноваженість є ознакою того, що процес адаптації студентів до нової системи навчання на другому курсі відбувається і перебуває на етапі стартового психічного напруження.

2. На цьому етапі стан людини можна порівняти з переживаннями перед спортивними змаганнями, виходом на сцену, передекзаменаційним хвилюванням.

3. Межі цього етапу важко визначити, оскільки динаміка адаптивного процесу не має чітких часових показників.

4. Швидкість адаптації залежить від індивідуальних особливостей кожної людини, умов її діяльності та навчання.

5. Змістовна і функціональна сторони цього етапу полягають у зростанні емоційних переживань, які формують стан напруження та є по суті психофізіологічними детермінантами активації будь-якої живої істоти.

6. На другому курсі навчання в умовах його реформування відбувається внутрішня змобілізованість психічних ресурсів студентів для подальшого їх використання з метою організації нового рівня психічної діяльності в умовах, до яких вони ще не звикли.

7. Негативні емоції можуть викликати до підвищення рівня тривоги, що може мати негативні наслідки для подальшої адаптації, успішності роботи та навчання, і зменшують імовірність отримання очікуваного ефекту від застосування нової системи навчання, у тому числі його реформування за Болонським процесом.

8. Є всі підстави говорити про необхідність психологічного супроводу, про бажаність створення на рівні вищого навчального закладу, особливо в умовах реформування системи навчання і перехідного періоду у суспільстві, психологічних служб, які його забезпечуватимуть.

9. Щодо динаміки психічної адаптації студентів до навчання за

кредитно-модульною системою, то, спираючись на теоретичні положення про закономірності цього процесу, можна говорити, що вона успішно відбувається, а отже, формується адаптивність студентів, яка гарантуватиме готовність до будь-яких змін умов нашого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграшенков А. Психология на каждый день. Советы, рекомендации, тесты. / Аграшенков А. – М. : Вече, АСТ 1997. – 480 с.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова – К. : Знання, 2008. – 343 с.
3. Болонський процес : документи / [укл. : З. І. Тимошенко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха]. – К. : Знання, 2004 – 500 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2008. – 1024 с.
5. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. / [за ред. А. В. Семенової]. – К. : Либідь, 2007. – С. 320.
6. Рабочая книга психолога. Технология эффективной профессиональной деятельности : пособие для специалистов, работающих с персоналом. М., 1996. – 397 с.
7. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие. / Д. Я. Райгородский – Самара : Изд-во Дом “Бахрах”, 1998. – 672 с.

УДК 371.3:371.14

А.О. Опарій

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНОЇ ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті обґрунтовується необхідність упровадження дистанційного навчання та дидактичного забезпечення дистанційних курсів у систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

В статье обосновывается необходимость внедрения дистанционного обучения и дидактического обеспечения дистанционных курсов в систему повышения квалификации педагогических работников в институтах последипломного педагогического образования.

The article deals with the necessity of distance learning's introduction and with the necessity of distance courses' didactic support in the system of the pedagogical staff's qualification improvement in the Postgraduate Pedagogical Education Institutes.

У 90-х роках ХХ століття постала нагальна потреба у забезпеченні неперервного доступу представників усіх вікових категорій до освітніх послуг. Сучасна система професійної освіти усе більше відстає від технологічних змін, а підготовка спеціалістів займає значно більше часу, ніж зміни, які відбуваються в технологіях. Саме тому розв'язанням цієї **проблеми** стало впровадження дистанційної освіти не лише в систему навчання у вищих навчальних закладах, але й в інститутах післядипломної педагогічної освіти.